

dinta. Gricen maksimien universaalius on nimittäin asetettu kyseenalaiseksi, ja on epäilty, että maksimit itse ovat kulttuurisidonnaisia. Esim. Ichiro Marui ja Rudolf Reinelt kuvaavat omassa JAKOP-mallissaan (1985) japanilaiselle kulttuurille tyypillisiä maksimeja, jotka poikkeavat ratkaisevasti Gricen maksimeista. Olisikin ollut mielenkiintoista kuvata suomalaiselle viestintätavalle tyypilliset maksimit ja eritellä tärkeimmät erot verrattuna Gricen maksimeihin, erityisesti sen takia, että tutkimus on tehty vieraan kielen opetuksen näkökulmasta!

Lopuksi minun on valitettavasti vielä huomautettava, että otsikossa (ja muuallakin) esitetystä lupauksesta huolimatta didaktiset implikaatiot eivät saa melko laajassa tutkimustyössä (370 sivua) paljoakaan huomiota vaan jäävät jopa taka-alalle. Katso »keskustelukieliopin» keskeisiin ongelmiin (esim. lause- ja keskustelukielioppien välisiin periaatteellisiin eroihin, keskustelukieliopin koodikäsitteeseen, harjoitusmuotoihin ja -mahdollisuuksiin jne.) ja muista kielistä jo valmistuneiden vastaavien »kielioppien» selostus (ruotsista Herlitz 1989, englannista Dirven 1990) olisi ollut toivottavaa.

Esitetyistä kriittisistä huomioista huolimatta Pirkko Muikku-Wernerin tutkimus on kokonaisuudessaan vakuuttava yritys tutkia kielenopetuksen tarpeisiin tärkeänä pidettävää sarkaa eli impositiivien ja niiden lieventämissuotojen kielellistä realisointia. Aihe on pragmatiikan ja kielitieteen näkökulmasta todellinen haaste, mutta yhä kansainvälistyvässä Suomessa tällä tematiikalla on suora käytännön relevanssi. On toivottavaa, että tämä (allekirjoittaneen tiedon mukaan) ensimmäinen suomen opetusta vieraana kielenä koskeva väitöskirja saa seurakseen muitakin samantasoisia tutkimuksia, joiden avulla suomen opetusta vieraana kielenä voitaisiin edelleen pohjustaa pragmalingvistiikan keinoin. Toivottavasti tässä käsitelty tutkimus saa monia lukijoita nimenomaan suomea vieraana kielenä opettavien riveistä, jotta yhä liian yksipuolisen systeemilingvistisesti orientoitunut ulko-

maalaisopetus tulisi ainakin yhtä kiintoisaksi ja tehokkaaksi kuin on esim. nykyään Suomessa suomalaisille annettava englannin kielen opetus.

HARTMUT SCHRÖDER

LÄHTEET

- DIRVEN, RENÉ (toim.) 1990: *A User's Grammar of English: Word – Sentence – Text – Interaction*. Verlag Peter Lang, Frankfurt am Main.
- HERLITZ, GILLIS 1989: *Kulturgrammatik*. Kristianstad.
- MARUI, ICHIRO – REINELT, RUDOLF 1985: *Ich will dem Mensch werde ... – Modalisierungen in deutschen Aufsätzen japanischer Studenten*. – Jochen Rehbein (toim.): *Interkulturelle Kommunikation*. Gunter Narr Verlag, Tübingen.

Suomen kielen tutkimusta Ruotsissa

ULLA LUNDGREN *Predikativadverbialer och dess numeruskongruens i finskan*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Fennica Stockholmiensia 3. Stockholms universitet, Stockholm 1992. 194 s. ISBN 91-22-01488-8.

TUIJA MÄÄTTÄ *Kvantitativa studier av syntaxen i finsk ungdomslitteratur*. Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 106. Umeå universitet, Umeå 1992. 191 s. ISBN 91-7174-685-4.

Ulla Lundgren kuvaa väitöskirjansa alussa predikatiivadverbiaalin esiintymistä ja kehitymistä suomen vanhimmista kieliopista lähtien. Samoin hän kuvaa predikatiivadverbiaalin sijoina käytettyä essiiviä ja trans-

latiivina. Tekijä on koonnut havainnollisiksi taulukoiksi essiivistä ja translatiivista käytetyt nimitykset, samoin essiivillä ja translatiivilla ilmaistujen lauseenjäsenkategorioiden nimitykset 1800-luvulla ja 1900-luvulla.

Ulla Lundgrenin ensimmäisenä tutkimusongelmana on, miten predikatiiviadverbiaali pitäisi määritellä. Kieliopeistahan ei löydy kahta samanlaista määritelmää eikä kuvausta siitä, mitä predikatiiviadverbiaalikategoriaan kuuluu. Tekijän mukaan on siis tarpeen rajata essiivin ja translatiivin muut käytöt sekä muut adverbiaalit, esim. ajan, tavan ja tarkoituksen, predikatiiviadverbiaalin ulkopuolelle. Määritelmäkysymys on sinänsä mielenkiintoinen, ja tutkija on tuonut kielioppimääritelmien lisäksi esiin monia huomioon otettavia seikkoja. Väitöskirjasta ei kuitenkaan löydy yhtään kohtaa, jossa tekijä antaisi vastauksen ensimmäiseen tutkimusongelmaansa eli määrittäisi, mikä predikatiiviadverbiaali oikeastaan on.

Toisena tutkimusongelmana on predikatiiviadverbiaalin ja sen pääsanana numeruskongruenssi, joka näyttää poikkeavan suomen kielen yleisistä kongruenssisäännöistä. Ulla Lundgrenin mukaan inkongruenssiin on etsittävä syitä semanttisista, pragmaattisista ja kontekstuaalisista tekijöistä. Tekijä on asettanut tutkimukselleen useita hypoteeseja, mm. sanajärjestyksen merkityksestä ja genetiiviattribuutin vaikutuksesta. Näitä hypoteeseja tekijä todistaa aineistonsa perusteella oikeaksi ja joitakin niistä osittain jopa kumoaakin.

Väitöskirjan tutkimusaineisto koostuu kolmesta erilaisesta aineistosta: 1) professori Göran Karlssonin kokoamasta ja tutkijalle luovuttamasta 2 100 esimerkin aineistosta, joka sisältää 1950- ja 1960-luvun lehdistä ja kaunokirjallisuudesta poimittuja inkongruenteja predikatiiviadverbiaaliesimerkkejä, 2) Oulun korpuksen inkongruenteista esimerkeistä ja 3) Lauseopin arkiston aineistosta. Kahden ensimmäisen aineiston esimerkein on tutkimuksessa kuvattu predikatiiviadverbiaalin funktioita, viittaussuhteita ja yhteyttä predikaattiin sekä havainnollistettu inkongruenssityyppejä. Lause-

opin arkiston aineistoa on käytetty ennen kaikkea predikatiiviadverbiaalin systemaattiseen, kvantitatiiviseen analyysiin.

Rajatessaan predikatiiviadverbiaalikategoriaa predikatiivikategoriasta Ulla Lundgren pohtii monenlaisia nominatiivin ja essiivin käyttö- ja merkityseroja (esim. tilapäisyyden, hetkellisyyden, muutoksellisuuden eroja), samoin *olla*-verbin erilaisia funktioita ja topikaalistuksen vaikutusta. Tässä rajausluvussa tekijä on kyllä kiitettävästi siteerannut lähteitä, mutta hänen omat käsityksensä rajausperiaatteista tuntuvat hukkuvan siteerausten väliin. Joissakin lähteissä esitetyt esimerkit olisivat kaivanneet myös kommentointia. Muun muassa *Laura on huononvointisena, ei hän nyt tule sinne* ei kuulosta kielenvastaiselta; eivät myöskään lauseet *Otto oli eilen kilttinä* ja *Olen täällä viransijaisena* tunnu kaikissa tilanteissa oudoilta.

Predikatiiviadverbiaalin kieliopillista funktiota Ulla Lundgren luonnehtii ensin essiivin ja translatiivin eri merkitysten avulla ja hahmottelee predikatiiviadverbiaalin eroa muihin adverbiaaleihin. Lauseenjäsenkategoria ei tekijän mukaan määräydy puhtaasti morfologisin perustein. Tutkimuksessa onkin pohdittu paljon sijojen semanttisia ominaisuuksia. Kuitenkin esimerkiksi inkongruenssin syitä tarkasteltaessa jää ajoittain epäselväksi, tarkoittaako tekijä substantiivin vai siihen liittyvän sijapäätteen semanttisia ominaisuuksia.

Tutkimuksessa on tarkasteltu myös predikatiiviadverbiaalin ohessa esiintyvää predikaattiverbiä, jonka mukaan predikatiiviadverbiaali voi olla lauseessa obligatorinen, fakultatiivinen tai vapaa määrite. Translatiivi näyttää olevan essiiviä useammin pakollinen. Toisaalta essiivi- tai translatiivisijainen pakollinen määrite on lauseessa vaihdettavissa johonkin muuhun pakolliseen aktanttiin, esimerkiksi paikan adverbiaaliin. Kuitenkin niissä on jo kyse verbin eri seemeistä, esimerkiksi *Jussi esiintyi striptease-tanssijana* ja *Jussi esiintyi siellä*.

Semanttisesti predikatiiviadverbiaali on usein pakollinen, jotta verbin denotaatio tai lauseen informaatio sisältö tulkittaisiin oi-

kein. Tekijä onkin uskaltanut tulkinnoissaan mennä traditionaalisten määritelmien ulkopuolelle. Tässä yhteydessä olisikin syytä miettiä, voisimmeko puhua tyypillisistä ja vähemmän tyypillisistä predikatiiviadverbiaaleista, kuten on puhuttu prototyypisistä subjekteista ja objekteista.

Kieliopissa predikatiiviadverbiaali on nimetty verbin ja jonkin toisen lauseenjäsenen yhteiseksi määritteeksi. Tuota toista lauseenjäsentä Ulla Lundgren kutsuu predikatiiviadverbiaalin pääsanaksi.

Predikatiiviadverbiaalin on sanottu ilmaisevan subjektin tai objektin tilaa, ominaisuutta tms. Ulla Lundgrenin korpusesi-merkien mukaan viittaussuhteet ovat paljon vaihtelevampia ja mutkikkaampia, esimerkiksi *Verhoilla on tärkeä merkitys sisustusta pehmentävänä tekijänä, Pimeään riiehen heistä ei ole juuri menijäksi*. Pääsanana voi subjektin ja objektin lisäksi olla rektioadverbiaali, attribuutti tai jokin muu lauseenjäsen, tai pääsanana voi kokonaan puuttuakin lauseesta. Pääsanana ja predikatiiviadverbiaalin viittaussuhteita tarkastellessaan tekijä erehtyy silloin tällöin puhumaan virheistä, vaikka tutkimus ei luonteeltaan olekaan normatiivinen.

Useimmat vanhat kieliopit eivät mainitse mitään predikatiiviadverbiaalin ja pääsanana välisestä kongruenssista, mutta niihin kirjattut esimerkit kongruoivat. Uudemmissa kieliopissa todetaan kongruenssi yleissäännöksi, mutta mainitaan poikkeuksiakin olevan sekä yksikön että monikon suuntaan. Sen kummemmin inkongruenssin syytä ei niissä ole pohdittu. Ulla Lundgren tuo esille, miten monikolliseen pääsanaan voi liittyä yksiköllinen predikatiiviadverbiaali, jos on kysymys kollektiivisanoista (*Olemmekin kasvaneet isoksi kansaksi*), liittymistä ilmaisevista verbeistä (*Lampaat kerääntyvät piiriksi*), aine- ja abstraktisanoista (*Heikot joutuvat vahvemman ruuaksi*), väärien konnotaatioiden välttämisestä (*Nämä tiedot hyväksytään mittapuuksi*) jne. Yksiköllinen pääsanana voi puolestaan esiintyä monikollisen predikatiiviadverbiaalin ohessa, jos on kyse jakamisverbeistä (*Seos valetaan tan-goiksi*), osa-kokonaisuus-suhteesta (*Sitä*

voidaan pitää murteiden vanhimpina piirteinä) jne. Oma vaikutuksensa kongruenssiin on passiivilla (*Istutaan tuppisuina*) ja kvanttori-ilmauksilla (*Siellä on kaksi kastelukanavaa samansuuntaisina*). Monikollinen merkitys saattaa liittyä yksikölliseen muotoon (*Proomussa matkustajana ollut perhe jäi paikalleen*) ja yksiköllinen merkitys monikkomuotoon (*Uimahousut taskussa mytyksi käärittyinä*). Pilottitestin tehtyään Ulla Lundgren havaitsi, kuinka usein kieltenpuhujan on vaikea tajuta esimerkeissä ollutta yksikön ja monikon eroa. Lukijan puolestaan on vaikea ymmärtää, mitä tekijä tarkoittaa sanoessaan, että numeruksella on erityisesti seuraavissa esimerkeissä merkitystä kantava funktio: *Kukkuloiden rinteet on porrastettu peltotilkuiksi ja Valtuutetut järjestäytyvät poliittisiksi ryhmiksi*. Normaalisti monikon tulkinnasta lienee kuitenkin kyse.

Ulla Lundgren on tarkastellut myös predikatiiviadverbiaalin sanaluokan vaikutusta kongruenssiin. Monikollisen pääsanana yhteydessä substantiivinen predikatiiviadverbiaali on lähes yhtä usein inkongruentti kuin kongruenttikin. Adjektiivinen predikatiiviadverbiaali on vain harvoin inkongruentti, kun taas verbilauseke predikatiiviadverbiaalina on useimmin inkongruentti. Sanaluokan lisäksi tutkija on selvittänyt, mikä on essiivin ja translatiivin osuus eri sanaluokkien inkongruenssitapauksissa. Tutkimuksen kohteena ovat olleet myös predikatiiviadverbiaalin ja pääsanana määritteet.

Mielenkiintoisia havaintoja on Ulla Lundgren tehnyt tarkastellessaan predikatiiviadverbiaalina olevien substantiivien referenttejä. Kun predikatiiviadverbiaalina oleva substantiivi viittaa inhimilliseen olentoon, se kongruoi inhimillisviitteisen pääsanansa kanssa lähes aina (*Röyhittelijöitä pidetään ympäristöterroristeina*). Kongruenssi on tavallinen inhimillisviitteisen pääsanana yhteydessä, vaikka predikatiiviadverbiaali itse ei olisikaan inhimillisviitteinen. Abstraktit, inhimilliseen olentoon viittaamattomat predikatiiviadverbiaalit taas yleensä eivät kongruoi konkreettisen pääsanana kanssa (*Ryös-*

Kirjallisuutta

töjen kohteena olivat kioskit), mutta kongruoivat abstraktin pääsanan kanssa. Predikatiiviadverbiaalin ja pääsanan semanttiset ominaisuudet vaikuttavat siis inkongruenssin esiintymiseen yhdessä enemmän kuin kummankaan semanttiset ominaisuudet yksistään.

Jos predikatiiviadverbiaali on lauseessa verbin ja pääsanansa jäljessä, on kongruenssi tavallisempi kuin pääsanan ja/tai verbin edellä olevissa predikatiiviadverbiaaleissa. Abstraktit ja essiivisijaiset predikatiiviadverbiaalit ovat temaattisia useammin kuin konkreettiset ja translatiivisijaiset. Predikatiiviadverbiaalina oleva adjektiivi on harvoin temaattinen, mutta temaattisena se useimmin onkin translatiivissa.

Ulla Lundgren toteaa, että kielioppien säännöt predikatiiviadverbiaalin kongruensista pitävät paikkansa yksiköllisen pääsanan suhteen, mutta kielioppien maininta monikollisen pääsanan yhteydessä esiintyvistä poikkeuksista antaa harhaanjohtavan kuvan inkongruenssista epätavallisena ja sporadisena ilmiönä. Monikollisen pääsanan yhteydessähän kongruenssi on vain 5 %-yksikköä tavallisempi kuin inkongruenssi; verbilausekkeiden yhteydessä inkongruenssi on jopa kongruenssia tavallisempi.

Osoittaakseen tutkimansa kategorian monimuotoisuuden ja aikaisempien kielioppi-määritelmien paikkansapitämättömyyden on Ulla Lundgren laskenut satoja ellei tuhansiakin prosenttilukuja. Lukijaa häiritsee jonkin verran taulukoiden kirjavuus (luvut 5 ja 6). Toisissa taulukoissa on pelkkiä prosenttilukuja (s. 98, 103); tällöin lukija ei tiedä aineiston suuruutta eikä sitä, mistä prosentit on laskettu. Esimerkiksi 100 % saattaa merkitä vain neljää esiintymää (s. 117). Toisissa taulukoissa on taas absoluuttisia lukuja ja prosentteja, mutta ei kuitenkaan kokonaismääriä (s. 105). Taulukkoja selittäessään tekijä on usein toistanut tekstissä luvut ja prosentit. Hyvä taulukko lyhyine tulostulokommenteineen riittäisi. Väitöskirjan kuviot ja diagrammit ovat selkeitä ja piristäviä tilastollisen tekstin lomassa.

Joidenkin väitöskirjassa esiintyvien termien käyttö jää lukijalle epäselväksi. Esi-

merkiksi partisiipit on luokiteltu milloin verbeihin milloin adjektiiveihin tavalla, jota ei ole tarkemmin selitetty. Niinpä *ylimitoitetuksi* kuuluu adjektiiveihin lauseessa *Investoinnit osoittautuivat ylimitoitetuiksi* ja *temmatuiksi* verbeihin lauseessa *Syytökset todettiin tuulesta temmatuiksi*. Nomini-nimitystä taas käytetään joissakin kohdin myös nominaalimuodoista *korjattavana*, *korjattavaksi*. Pronomineista puhuttaessa usein tarkoitetaan pronominaalisia adjektiiveja, kuten *semmoinen*, *sellainen*.

Ulla Lundgrenin väitöskirja on hakuteos, josta käyvät ilmi yhden lauseenjäsenkategorian historia, sen rajaamiongelmat ja numeruskongruenssiin vaikuttavat tekijät. Tekijä on osoittanut, että predikatiiviadverbiaali on monimuotoinen ja käyttökelpoisempi kategoria kuin kieliopissa yleensä sanotaan. Vaikkei Ulla Lundgrenin valitsema aihe olekaan lingvistiksi kovin uusi, niin ei se helppokaan ole. Tekijä on halunnut tarkastella aineiston muodostamaa kokonaisuutta monista eri näkökulmista, mutta toisinaan toisto ja hajanaisuus ovat päässeet yllättämään. Tämänluonteinen syntaktis-semanttinen tutkimus vaatii tekijältään herkeämätöntä valppautta. Tällaisessa tutkimuksessa myös tulkintaongelmat ovat suuria. Valtaosan esimerkeistään Ulla Lundgren on analysoinut osuvasti. Laaja historiallinen tausta ei ole jäänyt pelkäksi koristukseksi, vaan tekijä on soveltanut sitä niin aineiston analyysiin kuin päätelmiinkin.

*

Tuija Määttä asettaa väitöskirjatutkimuksensa johdannossa tavoitteekseen hankkia tilastollisen syntaksintutkimuksen avulla tietoa nuorisokirjallisuuden kielen luonteesta. Häntä kiinnostaa, mitkä syntaksin ominaisuudet tekevät kielestä yksinkertaisen tai monimutkaisen. Tavoitteena on myös selvittää saman kirjailijan teosten kielen muuttumista 20 vuoden aikana. Koska Määttä tutkii yhden kirjailijan kieltä, tuntuvat väitöskirjan otsikko ja kaksi ensimmäistä tavoitetta ehkä liian laajoilta.

Tuija Määttän tutkimusmateriaalina on

kirjailija Anni Polvan Tiina-sarjan kolme kymmenen vuoden välein ilmestynyttä kirjaa: *Tiina* (1956), *Tiina saa ehdot* (1966) ja *Tiina ottaa vastuun* (1976). Jokaisesta näistä tutkija on mielekkäästi valinnut materiaalikseen ensimmäisen painoksen, koska myöhempiin painoksiin on tehty huomattavia kielellisiä muutoksia. Tuija Määttä osoittaa vertaillessaan eri painoksissa havaittavia eroja muutosten olevan välimerkkien, sanojen ja lauserakenteiden muutoksia, jopa virkkeiden ja kappaleiden poistoja. Kirjailija Anni Polva on tehnyt nämä muutokset kustantajan kehotuksesta myöhempiin painoksiin. Kyse on siis ollut teosten kielen modernisoinnista.

Tilastollisessa tutkimuksessa materiaalin laajuus on aina tutkijan ensimmäinen ongelma. Luotettavien tulosten saavuttamiseksi Tuija Määttä on ottanut aineistokseen mainitut kolme kirjaa, joissa on yhteensä 7 045 virkettä, 15 704 lausetta ja 78 007 sanaa. Näin ollen tutkimusaineisto on hieman suurempi kuin HKV-korpus. Suppeammankin syntaktisen aineiston luotettavuutta Hakulinen, Karlsson ja Vilkuna perustelevat sillä, että jo muutaman sadan lauseen aineisto antaa samansuuntaiset tulokset kuin tuhansien lauseiden aineisto. Tämän väitteen perusteella Tuija Määttä pitää aineistoaan riittävänä tilastolliseen syntaksintutkimukseen.

Kvantitatiivisen kielentutkimuksen alkuvaiheessa ei Suomessa ollut materiaalin analyysiin soveltuvia tietokoneita, vaan koneiden avulla pystyttiin laskemaan ja käsittelemään suuria aineistoja ja kokoamaan korpuksia, kun ensin oli perustyö tehty käsin. Tuija Määttäälläkään ei ollut tutkimusta aloittaessaan Ruotsissa vielä käytössä sopivaa tietokonetta eikä ohjelmia, joiden avulla aineiston analyysi ja koodittaminen olisi onnistunut. Niinpä tekijä on joutunut laskemaan kaikki frekvenssit manuaalisesti. Vasta erilaisten lausekombinaatioiden taajuuslaskelmiin hän sai tietokoneen avuksi.

Tuija Määttäällä on vertailumateriaalinaan HKV-korpus, Lauseopin arkiston aineisto, Oulun korpuksista tehdyt tutkimukset ja nuorisokirjallisuudesta tehdyt kvantitatiiviset tutkimukset. Tekijä on joutunut usein

laatimaan uusia tilastoja aikaisemmista tutkimuksista, ennen kuin hän on saanut niiden aineistot oman työnsä kanssa vertailukelpoisiksi. Tällainen työ on vienyt runsaasti aikaa ja ollut joissakin kohden ehkä tarpeellontakin.

Oman aineistonsa Tuija Määttä on jakanut graafisiin virkkeisiin, päälauseisiin, sivulauseisiin ja epätäydellisiin lauserakenteisiin. Toisaalta hän on jaotellut aineiston myös kertovaan tekstiin ja dialogiin. Lauseiden sisäisistä ominaisuuksista ovat tekijää kiinnostaneet pääluokka, modus, tempus ja kierto.

Määriteltyään ensin virkkeen, lauseen ja sanan Tuija Määttä on laskenut Tiina-kirjojen virkkeiden, lauseiden ja epätäydellisten lauseiden pituudet. Keskimäärin virkkeeseen sisältyy 2,2 lausetta ja 11 sanaa ja lauseeseen keskimäärin 5 sanaa. Päälauseet on jaettu merkityksen mukaisesti ryhmiin eli väite-, kysymys-, käsky- ja huudahduslauseisiin. Sivulauseet on luokiteltu konjunktio- ja relatiivilauseiksi sekä epäsuoriksi kysymyslauseiksi.

Päälauseiden yhdistämistä rinnastuskonjuktioilla tai asyndeettisesti toiseen päälauseeseen tai epätäydelliseen lauseeseen Määttä on tarkastellut sekä konjunktioiden frekvenssien että merkitysten mukaisten frekvenssien avulla. Sivulauseet hän on luokitellut alistuskonjunktioiden määrän, merkityksen ja toiston mukaan. Samoin hän on tarkastellut sivulauseen asemaa pää- tai sivulauseen sisäisenä kiilana. Sivulauseiden rinnastamista keskenään tekijä käsittelee sekä konjunktioiden frekvenssien että lauseiden merkityksen mukaan.

Termiä *epätäydellinen virke/lause* Tuija Määttä sanoo käyttävänsä predikaatittomista virkkeistä ja lauseista. Termi *predikaatiton virke* kuulostaa oudolta. Toisaalta myös *predikaatiton lause* on outo, jos *lause* määritellään perinteiseen tapaan finiittimuotoisen verbin sisältäväksi. Tässä tutkimuksessa epätäydellisten lauseiden luokkaan on sijoitettu hyvin monentasoista epätäydellisyyttä: kieltolauseista, joissa predikaattina on pelkkä kieltoverbi, aposiopesis-tapauksiin asti. Jotkut luokkaan kuuluvista lauseista ovat

Kirjallisuutta

myös semanttisesti epätäydellisiä, toiset taas eivät. Lukijalle jää epäselväksi, miten epätäydellisen lauseen lausetyyppi saadaan selville. Taulukossa 12 on nimittäin esitetty sekä täydellisten että epätäydellisten lauseiden tyytit.

Konjunktiosivulauseet Tuija Määttä on ryhmitellyt ottaen huomioon konjunktion todellisen esiintymisen. Suurimman ryhmän muodostavat yhdellä konjunktiolla alkavat, pää- tai sivulauseelle alisteiset konjunktiolauseet. Tähän ryhmään tekijän mukaan kuuluvat myös itsenäisiksi sivulauseiksi (s. 70) kutsutut lauseet, jotka näyttävät muodollisesti sivulauseelta, mutta joissa konjunktiot eivät toimi konjunktion tehtävässä: *Että sinä osaatkin keksiä kaikenlaisia!* Termi *itsenäinen sivulause* jää hämäräksi. Muissa yhteyksissä itsenäisiä sivulauseita ei käsitellä omana ryhmänään.

Lähes puolet tutkimuksesta käsittelee erilaisia lauseensisäisiä rakenteita, jotka Tuija Määttä on jakanut lauseenvastikkeisiin ja muihin rakenteisiin. Partisiippirakennetta on työssä tarkasteltu monipuolisesti: hallitsevaa verbiä (intransitiivinen/transitiivinen), sen muotoa, itse rakenteen predikaattia, sen muotoa, rakenteen subjektia sekä rakenteen esiintymistä pää- ja sivulauseissa sekä kertovassa tekstissä ja dialogissa. Temporaalirakennetta on tutkittu rakenteen predikaatin muodon, subjektin ja rakenteen esiintymisen kannalta. Muista lauseenvastikkeista Tuija Määttä on tutkinut vain niiden esiintymistä pää- ja sivulauseissa sekä kertovassa tekstissä ja dialogissa. Tällainen epätasainen käsittelytapa häiritsee, vaikka pienet frekvenssit toisaalta eivät ehkä mahdollistakaan kovin monipuolista tarkastelua.

Mielenkiintoisen havainnon lukija tekee katsoessaan taulukkoa 23 sivulla 106. Yleisin hallitsevan lauseen verbi partisiippirakenteen yhteydessä on vanhimmassa Tiina-kirjassa (1956) *tuntea*, seuraavassa (1966) *nähdä* ja uusimmassa (1976) *huomata*. Tuija Määttä ei kommentoi tätä seikkaa. Voisiko kirjojen sisältöä esimerkiksi kuvata lyhyesti: ensin Tiina tuntee, sitten näkee ja lopuksi huomaa?

Pientä epätarkkuutta on havaittavissa

siellä täällä. Tekijä puhuu esimerkiksi *antaa*-verbistä permissiivisen rakenteen predikaattina, vaikka edellä toteaa sen olevan hallitsevan lauseen predikaatti. Oudolta tuntuu lause *Olisi ihanaa olla Tarzan* esimerkkinä nesessiivirakenteesta.

Muita lauseensisäisiä rakenteita ovat ne, joita vain osa tutkijoista pitää lauseenvastikkeina, kuten 2. infinitiivin instruktiivi, 3. infinitiivin abessiivi, *saada tehdyksi* ja *tulla tehneeksi* -rakenteet jne. Tekijä on laskenut näiden rakenteiden esiintymisen pää- ja sivulauseissa sekä kertovassa tekstissä ja dialogissa.

Väitöskirjansa loppuosassa Tuija Määttä esittää virkkeiden sisäiset rakenteet koko aineistossa, kertovassa tekstissä ja dialogissa. Virkkeitä on rakenteeltaan 25 eri tyyppiä. Tavallisin on yksin esiintyvä päälause, seuraavaksi yleisin kahden päälauseen muodostama virke. Aina ei ole helppo ratkaista, onko lause pää- vai sivulause. Tekijän mielestä seuraavassa virkkeessä on neljä sivulauseita: *Jospa hän menisikin ja näyttäisi sille ruotsinopelle, mitä seuraisi, kun teki vääryyttä Tiinalle*. Päälause, kaksi sivulauseita ja päälause on analysoinnin tuloksena seuraavassa virkkeessä: *Sama kai se oli, pelkäsikö ihminen takamustensa vai henkensä puolesta, jos molempia oli odotettavissa, ja molemmissa sai pelätä*. Toisensa lauseenkin tulokseen voisi päätyä.

Tuija Määttä luonnehtii omaa tutkimustaan yksinomaan kvantitatiiviseksi ja vertailevaksi. Pakostakin hän silti joutuu välillä puhumaan tyylistä, tyylinosoittimista, kirjailijan tavasta kirjoittaa, yleisistä ja erikoisista piirteistä, kirjailijan tyylin standardoitumisesta jne. Olisi hyvä huomata, että kvantiteettien taakse on pakko välillä kurkistaa ja että juuri sieltä takaa löytyvät selitykset. Esimerkiksi vertailut muihin nuorisokirjallisuudesta tehtyihin tutkimuksiin samoin kuin muihinkin kirjallisuuden tutkimuksiin tuovat väistämättä esiin tyylierot ja ne kielen ominaisuudet, jotka eroja aiheuttavat.

Tuija Määttä on jättänyt kommentoimatta, miksi Tiina-kirjoissa kertovan tekstin osuus ajan myötä vähenee ja dialogin osuus

kasvaa. Mikä merkitys sillä on itse teosten kannalta? Yhtä kiintoisaa olisi tietää, miksi kirjoissa sivulauseiden käyttö lisääntyy, kun taas epätäydellisten lauseiden määrä vähenee. Ovatko tähän vaikuttaneet esimerkiksi kustantajan kielelliset parannusehdotukset, kuten uusintapainoksissa ovat?

Lukijaa häiritsee taulukoiden epätasaisuus. Esimerkiksi taulukossa 2 (s. 25) ei mainita täydellisten lauseiden kokonaismäärää (vaan vasta sivulla 43). Jos lukija itse laskee taulukon 2 kokonaismäärän ja vertaa sitä samalla sivulla olevaan taulukoon 1, jää epäselväksi, mihin 696 lausetta on kadonnut. Lukijan oma laskutaito on koetuksella myös taulukkoja 11 (s. 54), 12 (s. 56) ja 15 (s. 69) katsellessa. Lauseenvastikkeet on taulukoitu monipuolisesti, mutta partisiippirakenteen kokonaisfrekvenssiä kuvaava taulukko on unohtunut.

Perusteellisten laskelmien ja erittäin monipuolisten vertailujen jälkeen lukija odottaa selityksiä, miten Tiina-kirjojen kielen ja sitä kautta myös nuorisokirjallisuuden kielen ominaispiirteet eroavat muusta kaunokirjallisuuden kielestä. Olihan tutkimuksen yhtenä tavoitteena se, mikä kielestä tekee yksinkertaisen, nuorille sopivan, ja mikä monimutkaisen. Tutkimus olisi tässä suhteessa voinut edetä pitemmälle. Valmiina olevien laskelmien ja taulukoiden avulla voisi helposti verrata Tiina-kirjojen kieltä esimerkiksi Pauli Saukkosen tyylilajitutkimuksiin. Verrattaessa löytyisivät ne Tiina-kirjojen ominaisuudet, jotka ovat yleisiä taiteelliselle tyylille, kirjallisuuden kielelle yleensä, ja mitkä nimenomaan nuorisokirjallisuudelle. Näin olisi voinut todistaa tai kumota myös kirjan alussa esitetyn väitteen, että kritiikki on pitänyt Anni Polvan kieltä puhekielenomaisena ja sen vuoksi hänen tyyliään kevyenä ja pinnallisena.

Tuija Määttä on väitöskirjassaan käsitellyt Anni Polvan Tiina-kirjojen kielen syntaktisia ominaisuuksia monipuolisesti ja kiinnostavasti. Perusteellisesti tehdyt laskelmat ja lukuisat taulukot tekevät tutkimuksesta käyttökelpoisen tilastollisen vertailuaineiston muille samantapaisille tutkimuksille. Väitöskirja antaa hyvän kuvan Anni

Polvan kielestä ja sen muuttumisesta kahden vuosikymmenen aikana.

HELENA SULKALA

Deiksis laajasti ja suppeasti

MATTI LARJAVAARA *Suomen deiksis*. Suomi 156. SKS, Helsinki 1990. 332 s. ISBN 951-717-649-X.

Yleisasetelma

Termillä deiksis tarkoitetaan yleisimmin sanoen kielen elementtejä, joiden tulkitsemiseksi tarvitaan tietoa niiden kulloisenkin esittämistilanteen keskeisistä parametreista: puhujasta, kuulijasta, heidän sijainnistaan, puhehetkestä. Tällaiset elementit, mallesimerkkeinä *minä, sinä, tuo, tässä, nyt*, ovat pitkään olleet ongelmallisia kielifilosofialle ja totuusehtopohjaiselle semantiikalle sekä nyttemmin vielä semantiikan ja pragmatiikan rajanvedolle, jos ajatellaan, että pragmatiikkaan kuuluvat ne merkityksen puolet, jotka eivät ole totuusfunktionaalisesti kuvattavissa (ks. Levinson 1983). Deiktiset ilmiöt ovat olennaisesti tilannesidonnaisia ja kuuluisivat siten pragmatiikkaan, mutta toisaalta: ilman näiden tilannesidonnaisten merkityspiirteiden tuntemista ei edes voi sanoa, minkä proposition ilmaus esittää. Semantiikan olisi tarkoitus käsitellä ilmausten konventionaalista, siis oletettavasti tilannetekijöistä irrotettavaa merkitystä, pragmatiikan sitä, miten nämä reaalistuvat tilannekohtaisiksi merkityksiksi. Mutta: deiktiset elementit viittaavat tilannetekijöihin ilmeisen konventionaalisesti.

Larjavaaran tutkimuksen tarkoituksena on luoda yleiskuva suomen deiktisiin järjestelmiin. Hänen kiinnostuksensa deiktisiin ilmiöihin on jo vanhempaa perua, onhan